

Mokánszki Zoltán[✦]

A huszárság, mint identitás a Nagy Háború első felében*

DOI 10.17047/HADTUD.2023.33.3.86

Akárcsak korábbi időszakokban, napjainkban is fontosak a katonaerények, valamint a történelmi gyökerek és példák előtérbe helyezése. Erre jó példa, hogy a Budapesti Helyőrség Dandár Szurmay Sándor vezérezredes nevét viseli. Manapság a huszárság – ha nem is harcászati vagy hadászati értelemben – reneszánszát éli. A huszár csapatnem tagjaiban történelmi hagyományaik alapján egy sajátos identitás és gondolkodás alakult ki. A Nagy Háború kezdeti időszakában ez erőteljesen megmutatkozott, a huszárok önmagukat másokhoz képest többre tartották. Korabeli naplóbejegyzéseikben és visszaemlékezéseikben hangot adtak annak, hogy szerintük a gyalogságnál a lovasság magasabb szinten állt. Céлом, hogy hagyományaik és gondolkodásmódjuk alapján bemutassam, hogy ez mire vezethető vissza, és milyen magatartásformákban mutatkozott meg. Ennek a fajta mentalitásnak minden bizonnyal köze van ahhoz, hogy miért voltak olyan nagyarányú veszteségeik.

KULCSSZAVAK: első világháború, huszárság, identitás, hősiesség

The Hussars as Identity at the Beginning of the Great War

As in previous periods, the emphasis on military virtues and historical roots and examples are important today. A good example of this is that the Budapest Garrison Brigade bears the name of Colonel General Sándor Szurmay. Today, the hussars are experiencing a renaissance, although not in the sense of combat or warfare. However, their historical traditions reveal a certain eccentricity, a specific identity and thinking, based on which they regarded themselves superior to others. This is clearly demonstrated in the early period of the Great War. My goal is to show, based on their traditions and way of thinking, what this can be traced back to and what forms of behaviour it manifests itself in. This kind of mentality may have something to do with the fact that on the one hand they set an example to the rest of the army of the time – and of course to each other – and on the other hand it may also indicate why they had large-scale losses.

✦ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Hadtudományi Doktori Iskola – National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, Doctoral School of Military Sciences; Email: zmokanszki@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-6937-0518>

* A tanulmány a Magyar Hadtudományi Társaság 2023. évi cikkpályázatán 3. helyezést ért el.

Their popularity and recognition had been present from the beginning, which peaked in Hungarian public opinion in the 19th century, to be their legacy at the time of the outbreak of the Great War. In their contemporary diary entries and recollections, augmented with this heritage, cavalrymen even expressed that at the beginning of the war they thought cavalry was definitely at a higher level than infantry. Through these sources, I would like to show what characteristics point to this way of thinking in combat and cease-fire conditions.

KEYWORDS: First World War, hussars, identity, heroism

A csoportidentitás kialakulása, létrejötte

Elsősorban azért választottam az alábbi humánetológiai bevezetést, hogy érthető legyen, milyen gyökerei vannak a huszáridentitás kialakulásának, és más szemszög-ből is világosak legyenek tetteik. Ez a fajta megközelítés talán új perspektívából képes megvilágítani e csapatnem motivációit.

A csoportidentitás kialakulásának útját Csányi Vilmos gondolatmenete alapján vázolom. A humánetológus szerint az emberi evolúcióra a nyelv kialakulása gyakorolta a legnagyobb hatást. Ennek eredményeként kulturális sajátosságok fejlődtek ki, melyek nem csak az emberi csoportok fejlődését eredményezték, hanem a csoportok közötti ellenségeskedést is.¹ Az ember csoportmérete evolúciója során feltűnő növekedést mutat. A már letelepedett életmóddal jellemezhető korai szakaszban ez a létszám 100–150 főt jelentett.² A csoportokra specializálódott életvitel azonban ellenségeskedést szült köztük, amikor az emberfélék áttértek a ragadozó életmódra, és elsősorban rokon főemlősökre kezdtek vadászni. Eme folyamat során a könnyű zsákmány ritkult, s kénytelenek voltak nagytestű ragadozókat zsákmányul ejteni. Ez jóval komplexebb kooperációt kívánt, amely a kommunikáció fejlődésére is hatással volt, általa a csoportműködések hatékonyabbak lettek. (Azonban ez magával hozta a más csoportokkal szembeni agresszió szintjének növekedését, a sajáton belüli azonban alacsony maradt.) Végső soron a kommunikáció volt az, ami kialakította az új szociális tényezőt: a csoportidentitást.³

Az embernél kimutathatók olyan jellegzetes viselkedési mechanizmusok, melyek egyértelműen a csoport fennmaradásához szükségesek. Ilyen a tapasztalatok megosztása a nyelv használatával. A csoporttársadalmak tagjai sok esetben látszólag érdektelen dolgokról beszélgetnek. Ezzel a tevékenységgel egyfelől létrehoznak egy közös jelenidőt, másfelől, ha tudják, hogy ki mit érez, gondol, megteremtik az összhangot és a csoport döntéshozóit is segítik.⁴

Az emberi individuum és csoport viszonya közötti szempontból az evolúció során négy fontos változás ment végbe.

1. Az ember a csoport globális eszméit kívánja, elfogadja, kritika nélkül hisz benne.
2. Az ember képes más csoporttagokkal közös akciókat végezni, valamint a magasfokú kooperációra.

1 Csányi 2003, 116–117.

2 Csányi 2001, 63.

3 Csányi 2003, 117–118.

4 Uo. 249–250.

3. A globális eszmék folyamatosan egyedi, érzelmi és racionális analízis alatt állnak, melyek végeredményükben visszatérnek globális szintre. Így lesz az egyén egyszerre létrehozója és elszenvedője a csoportja által adott realitásnak.
4. Az ember képes az önfeláldozásra.⁵

A kialakuló embercsoportok a történelem során mindent megtettek, hogy elkülönítsék magukat más csoportoktól, s ennek érdekében látható jeleket adtak és adnak a mai napig is a külvilág felé: hajviselet, testi díszítések, csoportszimbólumok használata stb. A tartós közösségekben speciális szokások alakulnak ki (például nyelvhasználat, rítusok), melyeknek feladata, hogy megmutassák, a csoport egy önálló individuummként létezik, melynek fennmaradása bizonyos mértékben független az őt alkotó csoporttagoktól.⁶

A nyugati hadtörténetírásban David Weston az ezredeket tekintette úgy, mint törzsi vagy vallási közösségeket, és ezeknek szerves része az egymással való versengés az elsőbbségért. John Keegan szerint az ezredek számára fontos volt az ősi származás, az udvarral való viszony, a hagyományok és az önigazgatás is. Az új típusú mentalitás hordozói elsősorban a tisztek lettek, de ezek hatottak az altisztekre és a legénységre is valamilyen formában.⁷ David French úgy vélte, hogy a magától kialakuló közös szellemre a későbbi reformok során bevezetett rövid szolgálati idő negatív hatással volt. A Weston és Keegan által leírt versengő magatartásformákra a huszárságnál is voltak példák, ugyanis a huszárok ezzel is prezentálni akarták az elsőbbségüket, főként a gyalogsággal szemben.

A Nagy Háború huszáridentitásának alapjai

Bár a huszárság története valószínűleg nem magyar földön indult el,⁸ a magyar történelemben betöltött szerepük rendkívül fontos és példaértékű. A kezdetektől a Rákóczi-szabadságharcon át – amikor már a huszárok portyázásban, felderítésben és cselvetésben kimagaslottak⁹ – a második világháború poklán keresztül napjainkig is hatalmas presztízsnak örvendenek a lakosság körében, és ékkövei bármilyen megemlékezésnek vagy parádénak.

E hosszú történetből az első világháború időszakában az 1848-as hagyományok éltek körükben leginkább. Nem véletlenül, hiszen a szabadságharc során Szemere Bertalan, a Honvédelmi Bizottmány tagjaként 1849 februárjában írt *A Huszár* című röplapjában már az egekig magasztalta őket, ahogy írta „ha csúnya is szép a huszár, mint a rózsa” és „A hazát a huszár karja és példája menti meg”. Ekkorra már negatív tulajdonságaik is pozitív értékelést kaptak, mert huszárok.¹⁰

A csapatnemi identitásnál is ugyanazok az alapok figyelhetők meg, mint az ezredideológiáknál. Az ezredek identitásában fontos szerepet tölt be a zászló és

5 Csányi 2001, 69.

6 Csányi 2015, 138.

7 Tangl 2016, 670–671.

8 Erről részletesebben lásd: Lázár 2015a, 13–19.

9 Erről részletesebben lásd: Lázár 2015b, 42.

10 „S mért oly kevély a huszár? mert vitéz. S ha vitéz, jól teszi, hogy kevély.” Idézi: Lázár 2015c, 106–108.

a közös hős(ök) kultusza. Csapatnem szinten az utóbbi a fő szempont – hiszen számos ezred számos zászlóval és identitásjeggyel rendelkezhet –, amely megegyezik az ezred hőskultuszával, tágabb perspektívából. Ez a hőskultusz képezi a huszárság esetében, a huszárok presztízsének, dicsőségének, hírnevének alapjait. Az ezred egyrészt saját hőseit egyéni szinten kezelte, másrészt önmagát, mint entitást tekintette hősnek. Ugyanez igaz a huszárságra is, melynek ezredei önmagukat tekintették hősnek, és a csapatnem maga is hősként tekintett magára.¹¹

A háború eleji harci identitás

A háború elején a magyar huszárok hagyományos módon vívták meg a harcot. Karddal rohamoztak, és nem hátráltak meg. A hadsereg többi részénél általában különbeknek gondolták magukat, összetartotta őket a tudat, hogy huszárok. A forrásokban számos példát találni arra, hogy közös jellemzőjük a túlzott nyugalom, a feladatok végrehajtása iránti elhivatottság, a bátorság és az ehhez tartozó vakmerőség.¹²

A kötelesség teljesítésének, a meghátrálást nem ismerő bátorságnak számos ismert esete közül csak kettőt említek, az 5. huszárezred egy tagjának, valamint Endrész Mihály¹³ huszárnak a példáját. Előbbi az 1914. augusztus 15-én lezajlott stojanowi lovasrohamban vett részt, vitézül helytállt, még lovát elvesztve, gyalogosan is harcolt, s amikor már túl szoros volt az orosz gyűrű, halottnak tette magát, így menekült meg.¹⁴ Endrész Mihály 1914. szeptember 7-én a Wowniánál végrehajtott roham során felbukott a lovával és az oroszok közrefogták. Ő sem adta meg magát, hanem gyalogosan is folytatta a harcot, míg szablyája kezében volt. Ezt azonban harc közben elvesztette, de még akkor sem adta meg magát, minek következtében tíz súlyos sérülést szenvedett.¹⁵

A Stojanownál elszenvedett magas veszteségek ellenére, a huszárok a csata után is erős morállal rendelkeztek.¹⁶ Soraikban egyfajta mikroidentitás is megjelent a háborús bevetésük nyomán, ugyanis azokat tekintették igazán maguk közül valónak, akik részt vettek ezekben a rohamokban.¹⁷ Ez a mikroidentitás az ezredszintű hőskultuszt erősítette, azonban a csapatnem egészének kohézióját bizonyos szempontból gyengítette azzal, hogy bevetésből kimaradókban, a dicsőségre vágyókban ellenszenvet kelthetett.

11 Az ezredvonatkozást lásd: Tangl 2016, 674.

12 Erről számos példát lehet olvasni Berend Miklós törzssorvos naplójában és Kozma Miklós huszárhadnagy (később felsőházi tag, 1940-ben Kárpátalja kormányzói biztosa) írásaiban. Berend 1916.; Kozma 2014, 5–8.

13 A Cs. és kir. 4. huszárezrednél szolgált.

14 Berend 1916, 169–170.

15 Ebből a legsúlyosabb egy nyakcsigolyáig történő vágás volt, azonban az esetet túlélte. Bátorságáért kieszűst vitézségi érmet kapott. Bogyai Arthur ezds: Cs. és kir. 4. huszárezred 1.-ső századának rohama Wowniánál 1914. szept. 7. Hadtörténelmi Levéltár, VII. Fond Főcsoport, Tanulmányok és Visszaemlékezések Gyűjteménye (a továbbiakban: HL VII. Tgy.) 566.

16 Bene 1991, 44.

17 „... Hiszen amikor kivagoníroztunk a Jóny-dandárral találkoztunk rájuk szóltak a mi legényeink, hogy »Szervusz testvér!« Azok meg csak félvállról vetették, hogy »Stojanovnál lettél vóna ecsém, akkor lennél testvér!« Berend 1916, 66.

Az imént említett két rohamból az is kitűnik, hogy nem csak a tisztek lehettek hősök, hanem a közhuszárok is. A közhuszárok, illetve a tiszthelyettesek összességében ugyanolyan hőstetteket hajtottak végre: sebesült bajtársak kimenekítése, fegyverek zsákmányolása, felderítés, hírvtel, harcban való egyéni kitűnés (mely nem feltétlenül jelent egyet a hősi halállal, ahogy Endrész sem halt bele sebesüléseibe). Ezek alapján egy klasszikus katonaidéal is kirajzolódik, amelynek fő erényei a hagyományos katonai jellemvonásokat takarják: hűség, bátorság, kötelességtudat, áldozatkészség, engedelmség.¹⁸

A huszárok hősiességéről és bátorságáról mind a szerb, mind az orosz fronton elismerően beszéltek az ellenséges oldal katonái. Kozma Miklós öccsének bátorságát egy szerb tiszt méltatta, ugyanis egy szakasszal – melynek élén járt – megrohamozott két századot, ekkor érte halálos fejlövés.¹⁹ Az 1914. augusztus 17-i gorodoki és az 1914. augusztus 18-i satanówi rohamok után pedig az oroszok beszéltek elismerően a magyar huszárokról, akiket már a stojanowi lovasroham után Galícia szerte „vörös ördögöknek” is hívtak.²⁰ Egy orosz tiszt így emlékszik vissza ezekre az eseményekre: „A gorodok-satanowi események idején és helyén parancsörtiszt voltam. [...] Az első pillanatban nem értettük a dolgot, és azt hittük, hogy valami még előttünk ismeretlen harcmódról van szó [...] Úgy jöttek, robogtak, mint a megvadult ördögök. Félelmetes volt [...]. Mikor a megtépázott ellenséges lovasság visszavonult, valamennyien a drótakadályok elé siettünk, hogy bekötözzük a sebesülteket és eltemessük a halottakat. A sebesült huszárokat azonban nem lehetett megközelíteni, mert feltápáskodtak és ránk lőttek. [...] Különösen megrendítő volt egy szép, fiatal huszárfőhadnagy esete, aki dögölt lova mögé húzódott és onnan állandóan tüzelt. Mikor elcsendesedett, azt hittük, kifogyott a tölténye, és egy kozák főhadnagy, akit a hősiesség nagyon meghatott, vállalkozott rá, hogy odamegy hozzá és beszél vele okosan. Kibújt az állásából és megindult az ellenséges tiszt felé. A huszárfőhadnagy magához engedte, azután kirántotta pisztolyát és közvetlen közletről halántékon lőtte. Ezt a huszárfőhadnagyot külön temették el.”²¹

A huszárokat másfelől jellemezte egyfajta nyugalom, ami leginkább a „virtussal” párosult. A legnagyobb tűzéségi csapások közepette is képesek voltak nyugalomban maradni, megőrizni a hidegvérüket.²² Itt azonban nem ért véget ez a fajta nyugalom, más forrás szerint ugyanis egy ilyen szituációban elkezdtek futballozni!²³

A háború jellegének megváltozásával a huszárok lassan lövészárókba kényszerültek. Erről Berend Miklós az alábbi módon emlékezik meg: „Nagy káromkodások

18 Tangl 2016, 677.

19 Kozma 2014, 99.

20 Bene 1991, 36.

21 Idézi: Ungváry 2014, 13. és 15–16.

22 Lázár Károly altbgy.: Visszaemlékezés az 1. lovas hadosztály keretébe tartozó 14. k. u. k. huszárezredben teljesített szolgálatára 1911–1919. HL VII. Tgy. 2981.

23 „Ültek ott egy csomóban, mint a megriasztott foglyok. Ekkor – hogy, hogy nem – egyik, egy mellettük levő, kifosztott paplaktól előhoz egy kiszolgált football-lapdát és magas ívből közéjük dobja. Előbb megijedtek, azt hitték, hogy ez is »gombóc«, de aztán megfogta egy-két jókedvű fiú, elkezdte dobálni; a veszély el lett felejtve és azután hiába röpködtek a gránátok, ő tőlük robbanhatott a »gombóc«, mert a fiúk footballt játszottak!” Berend 1916, 143.

közt ássák lövőárkaikat: »Ügen meg vannak sértve ettől a bakamesterségtől.«²⁴ – No, úgy is csinálják. – Igaz is, hogy kemény a föld nagyon, s a kis ásóval nehezen megy a munka. A sértődésüket azzal is kifejezésre juttatják, hogy nem a képes felüket fordítják az ellenségnek. De hát valahogy mégis kiássák; nagy dörmögve és okoskodva meg mellé fekszenek! »Nem fekszel rögvest bele abba a lyukba te!« – Előbb az a baj, hogy derogál nekik belfeküdni – »mint egy földi féregnek« – azután meg, ha egy shrapnellt zúgni hall, muszáj neki kimászni és megnézni, hogy merről jön, mert kíváncsi népség ez nagyon! És »még azt hiszi különben a muszka, hogy mi is úgy filünk mint a baka« – mondja huszár Gulyás. Hogy az, amit – csinál, »virtus« – és most nem virtusról van szó, hanem háborúról, azt nem akarja belátni egy sem.²⁵

Az idézet alapján több identitásjegy megfigyelhető. Először is, hogy a huszárok a saját hagyományaikat tisztelik és követik elsősorban. Visszatér a '48-as gyökerekből eredeztethető huszárbátorság vagy talán vakmerőség, melyben azt akarják bizonyítani, hogy ők előbbrevalóak a gyalogosoknál, s ezt azzal is prezentálják, hogy nem mennek a lövészárkba; így tudatják az oroszokkal, hogy ők nem félnek.

Limanowa egy olyan epizód, amiről mindenki beszél. Több szempontból is fontos súlya miatt vázoló fel röviden az előzményét. A sziléziai és cseh területekért indított orosz offenzíva ellen a Monarchia csapatai a Kárpátokba és a Visztula mögé húzódtak vissza. A Limanowa–Lapanównál húzódo frontszakasz volt a legveszélyeztetettebb. A 3. és 4. hadseregek közötti rés betömésére Ausztria-Magyarország hadvezetése a báró Nagy Gyula altábornagy vezette lovas seregcsoportot jelölte ki. Ennek kötelékébe tartozott a császári és királyi 6. és a magyar királyi honvéd 11. lovashadosztály.²⁶

Az itt harcolóknak alapvető hátráltatója volt – a még békeidőbéli felkészítésből származó – csekély lőszerjavadalom és az, hogy kevés élelemmel rendelkeztek.²⁷ A huszárok felnéztek az ott harcoló és elesett bajtársaikra, ugyanis tisztában voltak vele, hogy milyen mostoha körülmények között, hiányos felszereléssel – amely a gyalogsági harchoz nélkülözhetetlen lenne – tartották meg állásaikat (melyeket gyalogsági ásók híján nem is voltak képesek előkészíteni), és vívták ki végül a győzelmet. Korabeli beszámolók kivétel nélkül egyértelműen arról számolnak be, hogy a huszárok hősiessége kellett ahhoz, hogy az orosz gőzhenger megálljon. Azonban nem csak a harcokban volt fontos szerepük. A Werndl-puskákkal²⁸ felszerelt népfelkelők ugyanis magukra vonták az orosz tüzéség figyelmét, és a huszároknak kellett a megriadt harmadvonal-béliek szökését megakadályozni, az elfutókat

24 Kozma is azt írja, hogy a huszárok évszázadok óta lenézik a bakát (bár ő ezt a szemléletet háború alatt átértékelté magában). Kozma 2014, 47.

25 Berend 1916, 84–86.

26 A csatában természetesen Józef Piłsudski lengyel légiója és a szintén jelenlévő néhány honvéd gyalogezred hősiessége is nélkülözhetetlen volt. Szabó 2015a, 141.

27 Mokánszki 2022, 121.

28 Eglyövetű hátultöltő puska, melyet először 1867-ben rendszeresítettek Ausztriában (majd későbbi változatait az Osztrák–Magyar Monarchiában). Egyesített lőszeréhez még fekete lőport használtak, ami gyorsan elárulta használója helyzetét. Dr. Oroszi Sándor: Werndli, azaz a Werndl-puska.

<https://www.mezogazdasagimuzeum.hu/tudomanyos-élet/fokuszban/werndli-azaz-a-werndl-puska>
(A letöltés dátuma: 2022. 10. 24.)

összefogdosni.²⁹ Nagyon fontos volt a katonák számára a tisztek példamutatása, akik a több napos csata során végig élen jártak. Ennek a példamutatásnak talán leghíresebb alakja Muhr Ottmár ezredes, a császári és királyi 9. (Nádasdy) huszárezred frissen kinevezett parancsnoka, aki a csata döntő napján – december 11-én – csapatai élén vezetett ellentámadást az oroszok ellen.³⁰ Hogy a huszárság valójában mennyire magas értéket képvisel – mind harci, mind erkölcsi értelemben – azt Kozma így fogalmazta meg: „Limanowa örök dicsősége a magyar huszárságnak, és bizonyítéka annak, hogy az erkölcsi értékek pótolnak tömeget, felszerelést, lőszert, és hogy a lovasságot nem a lóva, hanem szelleme teszi azzá, ami.”³¹

Ebből az idézetből is érződik, hogy a huszárok magas erkölcsi értéke, elkötelezettsége, hivatástudata határozza meg szellemiségüket, identitásuk alapjait. Akik itt helyt álltak, ők maguk is kitűntek társaik közül,³² és a korábban említett katonáideált is erősítették, példaként szolgáltak társaik számára. Illetve az idézetből a dolgozat elején taglalt hőskultusz is megjelenik, ugyanis a Limanovánál harcoló és elesett huszárokat maga a huszárság a csapatnem hőseinek tekintette, mellyel a saját perspektívájuk legmagasabb kollektívjébe emelték be őket.

Identitás tűzszünetben

Az egymástól való elkülönülésben az egyenruha jelentős szerepet játszott. A szárazföldi haderőnemen belül az egyes fegyver- és csapatnemek az egyenruha alapján elkülönültek egymástól. Nem csak az egyenruhák színe különböztette meg egyik ezredet a másiktól, a hajtókák, a gombok és a huszárok esetében a csákók, valamint a kétszínű atilla (világos és sötétkék) is.³³ Ez a fentebb említett mikroidentitásra is hatással lehetett.

Az első huszárrituáléra már a bevonulás pillanatában sor került. A csizmájuk szárát – amit alapvetően túl hosszúnak tartottak – „megagyusztálták”, hogy takarosabb legyen. Ez azt jelenti, hogy a szárából a felső kb. 15 centimétert levágták.³⁴ Szokás volt az is, hogy csúfolták a bakákat, előrébb valónak tartva magukat náluk. Kozma Miklós saját írásaiban azt állítja, hogy ezt a későbbiekben átértékelte, és már tiltotta embereinek a gyalogság gúnyolását. Azt is tudjuk tőle, hogy a huszárok más-képp látták a háborút: „A városban sok tiszttel, katonával beszéltem, mindegyik ugyanazt mondja: Verekszünk, rohamozunk, győzünk, aztán vissza kell menni!

29 A legrészletesebb munka erre: Péterfalvi Molnár 1932.; Kozma 2014, 155. és Wohnhoffer Emil őrgy.: Limanovai csata – cs. és kir. 10. huszárezred 1914. dec. 7. HL VII. Tgy. 822. 11.

30 Mokánszki 2022, 122.

31 Kozma 2014, 158.

32 A *Magyar Hősök 1914–1916* című propagandaalbumban is felhasználták a Limanova alatt harcolt huszárok példáját. Itt úgy írnak Lakos Bertalan főhadnagy történetét említve a presztizsról: „Lakos Bertalan, a 3-ik honvédhuszárezred főhadnagya. A fronton csakhamar mint ordonánctiszt (segéd tiszt) nyert beosztást. Végigküzdötte Limanovát. Ha egy huszárról csak annyit mond az emlékezet, hogy: »ott volt Limanovánál« – a legnagyobbat mondja róla. Bertalan a limanovai napok rázkódtatásai után hazakerült a frontról, mert súlyos és válságos betegségbe esett.” *Magyar Hősök 1914–1916*. 168.

33 Tangl 2016, 674.

34 HL VII. Tgy. 2981.

Mi, a lovasság a helyzetet jobban el tudjuk bírálni, mint ők. Nagyobb arányokhoz, távolabbi nézőpontokhoz szoktunk. Mi gyakran látjuk azt, hogy ha csapataink rohamozva győznek is, a szárnyakon két-három új orosz hadosztály tűnik fel, s mivel nekünk már nincs tartalékunk, nyomban bekerítenek, ha vissza nem megyünk.”³⁵

Ezt a másfajta szemléletet azzal magyarázza, hogy a huszárok, akik részt vesznek a felderítésben, más mértékekhez szoktak, nagyobb, komplexebb térben látják a hadszínteret.³⁶

A huszárvirtusnak és a sajátos szemléletnek fontos alkotóelemét képezték a lovak, melyeket nagy becsben tartottak. Velük voltak képesek 26–28 órát egyhuzamban masírozni, akár étlen-szomjan harcba bocsátkozni, és így is legyőzni az ellenséget.³⁷ A lovakra nem csupán bajtársként tekintettek, hanem saját részüknek érezték őket. Voltak szituációk, melyekben a túlélés érdekében parancsba adták a lovak agyonlövését vagy otthagytatását, ám sok huszár egyikre sem volt hajlandó. Kozma ezt a következőképpen fogalmazza meg: „A huszár jól verekszik gyalog is, de a lovától messze nem érzi magát egész embernek.”³⁸

A lovak fontos szerepe miatt bekvártélyozásnál a lovakat látták el először: lecsuktakolták, zabot, szalmát adtak nekik, s miután végeztek mindezzel a kb. másfél órás folyamattal, csak azután foglalkoztak magukkal.³⁹

Később, mikor az átszervezések során lovaikat elvették⁴⁰ és a lövészárkokba kényszerültek, szokásaikat vitték tovább. Lovaik helyett az árkokat tisztították szüntelenül, és ha lehetőségük volt tisztálkodtak. Rituáléjuk része volt a borotválkozás, csak bajszukat hagyták meg.⁴¹

Mi lett a lovassággal?

Még mielőtt Európa lángba borult, már viták övezték a lovasság funkcióját, valamint szerepüket és feladataikat egy jövőbeli háborúban. A hagyományos értékek mellett lándzsát törők úgy gondolták, hogy hagyományos felszereléssel és módon fognak a jövő háborújában is harcolni, míg mások az 1904–1905-ben lezajlott orosz–japán háborúból próbáltak következtetéseket levonni. Ezek szerint a lovas katona lóról szállva a gyalogság elleni harcban komoly hátrányban lesz – elsősorban a gyalogsági harc szempontjából – hiányos felszereléséből adódóan.⁴²

Maguk a huszárok is sokkal inkább hagyományosan gondolkodtak feladataikról. Hagományos lovasrohamokat képzeltek el, kézitusával, lóhátról vívott harccal. A 14-es huszároktól Vetter Antal főhadnagy is úgy emlékezik az első lovasrohamuk utáni időkre, hogy az egész háborútól ezt várták. Azonban a megváltozott háború

35 Kozma 2014, 47. és 61.

36 Kozma 2014, 61.

37 „A ló érték, az ember csak numerus.” Berend 1916 és Kozma 2014, 63.

38 Berend 1916, 138–139. és Kozma 2014, 115., 159–160.

39 Kozma 2014, 129.

40 Ezekről részletesebben lásd: Pollmann 2000, 137–148.

41 Szabó 2015b, 149.

42 Balla 2000, 132–133.

keresztülhúzta nemcsak az ő, de egész ezredének a számítását, ugyanis a későbbiekben már nem lehetett részük hasonló rohamban.⁴³

Ez az új haditechnikai eszközök és új harceljárások, valamint a lövészárkok és az állásháború megjelenésének is köszönhető. Kozma Miklós erről számol be első noteszében, amikor is arról panaszkodik, hogy a rájuk bízott feladatokat nem tudják végrehajtani, mert a békebeli kiképzésük nem elégséges az új háború megvívásához. Ez azonban csak az egyik probléma, a másik az, hogy ők maguk sem ezt várták a háborútól, így az őket ért váratlan tűzérési csapásban az emberekre a fejetlenség és a szétszórtság jellemző.⁴⁴

A súlyos veszteségek (lásd példaként a fentebb említett gorodoki és satanóvi rohamokat) hatására a huszárságot elkezdték átszervezni. Már 1914 decemberében szorgalmazták a gyalogsági ásóok rendszeresítését, és a következő évben már puskákat kaptak, melyek végére szuronyt lehetett tűzni. Hogy mennyire komolyan gondolták a gyalogságba történő integrálást, az is bizonyítja, hogy már akkor kézigránátokkal is ellátták őket.⁴⁵ Bár már 1914-ben is voltak példák a vegyes harcmodorra, 1915-ben még találni példákat rohamokra. Az év augusztusában megleptek vele egy orosz zászlóalj, és rövid kézitusa után győzedelmeskedtek felettük. Valószínűleg már ebben az időszakban is meglepő volt ez a fajta harc, ugyanis egy századnyi huszár rohamozott meg egy zászlóaljnyi gyalogságot, tehát jelentős túlerőt sikerült legyőzniük.⁴⁶ Másik példa Gontovánál történt, amikor is 80 huszár klasszikus rohammal foglalt el egy magaslatot. Itt azonban már keveredik a hagyomány és az újszerűség, mert a roham után a sikeres védelmet gyalogosan vívták meg.⁴⁷ Ezek a „kis csapatos” sikerek nem előzmény nélküliek, Kozma már a háború elején azt írta, hogy a lovasságot (tehát a huszárokat) nem szabad nagy, hadosztály-szintű kötelékben bevetni. Kisebb, szakasz vagy század szintű kötelékben kell őket alkalmazni, és a hagyományos szerepeiknek megfelelően a fő feladataik továbbra is a felderítés, portyázás, az ellenséges erők zavarása.⁴⁸

A későbbiek során, illetve háború után kialakult katonaideálokban nem az volt a fontos, hogy az ezred vagy a csoport milyen veszteségeket szenvedett, hanem, hogy az alakulat helyt állt-e, vagy sem. Az így létrejövő katonaideálok állítottak példát a következő generációnak.⁴⁹

43 „Másnap reggel nézegettük véres kardjainkat és azon tanakodtunk, hogy letöröljük-e vagy pedig emlékül meghagyjuk-e véresen. Mindenki azon a nézetem volt, hogy letöröljük, hiszen úgyszólván még részünk lovasrohamban, pedig ez volt a világháború alatt első és utolsó lovasrohamunk...” Idézi: Bene 1991, 43–44.

44 Kozma 2014, 37–39.

45 Pollmann 2000, 144. és HL VII. Tgy. 2981.

46 Juhász Antal őrgy.: Hadi események leírása – Egy lovas század meglepetésszerű rohama egy orosz zászlóalj ellen. 1915. aug. HL VII. Tgy. 793.

47 Sárkány Miklós: Sikeres lovasroham 1915. szeptember 9-én Gontovánál. HL VII. Tgy. 938.

48 Kozma 2014, 67.

49 Tangl 2016, 677.

Összegzés

Összességében elmondható, hogy a bevezetőben leírtakkal szinkronban voltak az első világháborús huszárság jellemzői. Csoportlétszám tekintetében a kisebb, 50–150 fős köteléket tekintették ideálisnak, hagyományaik alapján és okán elfogadták és tovább vitték az eszméket, számos példát adva arra, hogy hajlandóak akár meghalni is csoportjukért. Identitásuk alapját a hagyományos karddal történő rohamozás adta a harcban, s hogy ebben a formában „jól verekedjenek”. A tisztek elődeik bátorságát követve jeleskedtek a példamutatásban. Lovaik különösen fontosak voltak számukra, életük részét képezték, s bajtársként tekintettek rájuk. Épp ezért nehezen viselték az átszervezéseket, csüggedtekké válnak a hozzájuk kapcsolódó negatív hírek hallatán. Hagyományait azonban igyekeztek tartani, mert még ha lövészárókban is kellett a későbbiekben harcolniuk, a tisztaságot, tisztálkodást akkor is tartották, és jellegzetes bajszukat is meghagyták. Sajátos nyelvezetük, kifejezések és szemléletmódjuk volt, ami csak őket jellemezte és csak ők értették meg. A háború a modern technikának köszönhetően már nem úgy zajlott, ahogyan azt várták. Az új helyzetben a hagyományos harcmódokat már nem tudták hatékonyan alkalmazni, és hősies rohamaik egy idő után mind hiábavalóvá váltak, ugyanis hatalmas véráldozatokat követeltek. Bár legtöbbször valószínűleg nem ismerte Szemere Bertalan azon mondatát, mely szerint a hazát a huszár karja menti meg, mégis érezték milyen felelősség van vállukon a díszes egyenruha felvételével.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Balla Tibor 2000. A Magyar Királyi Honvéd lovasság a Dualizmus korában. 1868–1914. In Söptei István (szerk.): *Huszárok a történelem forgószínpadán*. 125–136. Sárvár: Nádasy Ferenc Múzeum.
- Bene János 1991. *A nyíregyházi huszárok*. Nyíregyháza: A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Kiadványai. 31.
- Berend Miklós Dr. 1916. *Berend Miklós hadiönkéntes honvéd törzsorvos harctéri naplója. Adatok a magyar honvédség, főképp az 5. h. huszárezred történetéből*. Budapest: Singer és Wolfner Kiadása.
- Csányi Vilmos 2001. A humán viselkedéskomplexum evolúciója. In Bereczkei Tamás – Csányi Vilmos – Pléh Csaba (szerk.): *Lélek és evolúció. Az evolúciós szemlélet és a pszichológia*. 60–73. Budapest: Osiris Kiadó.
- Csányi Vilmos 2003. *Az emberi természet – Humánétológia*. Budapest: Vince Kiadó.
- Csányi Vilmos 2015. *Íme, az ember. A humánológus szemével*. Budapest: Libri Kiadó.
- Lázár Balázs 2015a. Huszárvita. In Szántó Nóra (szerk.): *Huszárkönyv*. 14–18. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó.
- Lázár Balázs 2015b. A magyar huszár Európában és a török végeken. In Szántó Nóra (szerk.): *Huszárkönyv*. 19–21. Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó.
- Lázár Balázs 2015c. Huszárok a szabadságért, 1848–49. In Szántó Nóra (szerk.): *Huszárkönyv*. 106–108. Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó.
- Kozma Miklós 2014. Egy csapatlist naplója. 1914–1918. Budapest: Méry Ratio Kiadó Kisebbségéért – Pro Minoritate Alapítvány.
- Magyar Hősök 1914–1916. é. n.* (Szerkesztette Tábori Kornél.)
- Mokánszki Zoltán 2022. Tűzkeresztiségtől a hősiességig – a magyar katonák frontszereplése 1914-ben. *Hadtudományi Szemle*, 15 (1): 115–123. <https://doi.org/10.32563/hsz.2022.1.8>

Oroszi Sándor Dr.: Verndli, azaz a Werndl-puska.

<https://www.mezogazdasagimuzeum.hu/tudomanyos-elet/fokuszban/verndli-azaz-a-werndl-puska>
(A letöltés dátuma: 2022. 10. 24.)

Pollmann Ferenc 2000. A Monarchia lovassága az első világháborúban.

In Söptei István (szerk.): *Huszárok a történelem forgószínpadán*. 137–148.

Sárvár: Nádasdy Ferenc Múzeum.

Szabó Péter 2015a. A Nádasdy-huszárok haditette a limanowai csatában, 1914. december 11.

In Szántó Nóra (szerk.): *Huszárkönyv*. 141–144. Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó.

Szabó Péter 2015b. Huszárok a lövészárokbán. Részletek Molnár Ferenc emlékeiből.

Szántó Nóra (szerk.): *Huszárkönyv*. 148–153. Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó.

Tangl Balázs 2016. Ezredideológiák és ezredkultúrák a cs. (és) kir. hadseregben.

Hadtörténelmi Közlemények, 129 (3): 670–694.

Ungváry Krisztián 2014. *Tettesek vagy áldozatok? Feltáratlan fejezetek a XX. század történelméből*.

Budapest: Jaffa Kiadó.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Hadtörténelmi Levéltár VII. Fond-főcsoportjának Tanulmányok és visszaemlékezések gyűjteménye
(HL VII. Tgy.)

Tgy. 566. Bogyai Arthur ezds. Cs. és kir. 4. huszárezred 1.-ső századának rohama Wowniánál
1914. szept. 7.

Tgy. 793. Juhász Antal őrgy.: Hadi események leírása – Egy lovas század meglepetésszerű rohama
egy orosz zászlóalj ellen. 1915. aug.

Tgy. 822. Wohnhoffer Emil őrgy.: Limanovai csata – cs. és kir. 10. huszárezred 1914. dec. 7–11.

Tgy. 938. Sárkány Miklós: Sikeres lovasroham 1915. szeptember 9-én Gontovánál.

Tgy. 2981. Lázár Károly altbgy.: Visszaemlékezés az 1. lovas hadosztály keretébe tartozó
14. k. u. k. huszárezredben teljesített szolgálatára 1911–1919.